

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

© 2016 ТУЛАЙ О. І.

УДК 336:368.914

Тулай О. І.

Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України

Висвітлено сучасний стан і проблеми функціонування Пенсійного фонду України. Проаналізовано формування бюджету цього фінансового інституту. Підкреслено, що ефективна діяльність Пенсійного фонду України є важливою умовою сталого людського розвитку, та виділено чинники, які впливають на процес її удосконалення. По-перше, це зменшення працюючого населення на фоні збільшення чисельності осіб – отримувачів пенсії, що безпосередньо позначається на системі обов'язкового пенсійного страхування. З'ясовано, що результативність останньої може гарантуватися двома умовами: перевищенням чисельності працюючого населення над особами пенсійного віку та добросовісною сплатою страхових внесків. По-друге, це вікова структура населення. У цьому контексті зазначено, що нашій державі вигідно мати багато працюючих пенсіонерів, оскільки вони самі собі формують пенсію, яку отримують. По-третє, це рівень оплати праці. Серйозним аспектом цієї проблеми є мінімізація доходів громадян і перекладання особистої відповідальності за власний добробут на державу. Тому запропоновано на законодавчому рівні розробити процедуру поступового підвищення рівня заробітної плати та збільшення частки останньої у вартості товару чи послуги. По-четверте, це низький рівень доходів серед більшості осіб пенсійного віку. Тому як альтернативне джерело залучення коштів для здійснення пенсійних виплат визначено систему обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. По-п'яте, це диференціація розміру пенсійних виплат. Тут констатовано, що розмір пенсії має бути однаковим для людей, які сплачували рівні внески. При цьому важливо врахувати інтереси всіх учасників пенсійної системи – платників страхових внесків, одержувачів пенсій і соціальної допомоги та держави, уповноваженою представником якої є Пенсійний фонд України.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсійне страхування, пенсія, пенсійний вік, страхові внески, бюджет, доходи, видатки.

Рис.: 5. **Бібл.:** 18.

Тулай Оксана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра фінансів імені С. І. Юрія, Тернопільський національний економічний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна)

E-mail: o_tulay@ukr.net

УДК 336:368.914

UDC 336:368.914

Тулай О. И. Актуальные проблемы деятельности Пенсионного фонда Украины

Освещено современное состояние и проблемы функционирования Пенсионного фонда Украины. Проанализировано формирование бюджета этого финансового института. Подчеркнуто, что эффективная деятельность Пенсионного фонда Украины является важным условием устойчивого человеческого развития, и выделены факторы, влияющие на процесс ее совершенствования. Во-первых, это уменьшение работающего населения на фоне увеличения численности лиц – получателей пенсии, что непосредственно сказывается на системе обязательного пенсионного страхования. Установлено, что результативность последней может гарантироваться двумя условиями: превышением численности работающего населения над лицами пенсионного возраста и добросовестной уплатой страховых взносов. Во-вторых, это возрастная структура населения. В этом контексте отмечается, что нашему государству выгодно иметь много работающих пенсионеров, поскольку они сами себе формируют пенсию, которую получают. В-третьих, это уровень оплаты труда. Серьезный аспект данной проблемы – тенезация доходов граждан и перекладывание личной ответственности за собственное благосостояние на государство. Поэтому предложено на законодательном уровне разработать процедуру постепенного повышения уровня заработной платы и увеличение доли последней в стоимости товара или услуги. В-четвертых, это низкий уровень доходов среди большинства лиц пенсионного возраста. Поэтому как альтернативный источник привлечения средств для осуществления пенсионных выплат определена система обязательного накопительного пенсионного страхования. В-пятых, это дифференциация размера пенсионных выплат. Здесь констатировано, что размер пенсии должен быть одинаковым для людей, которые платили равные взносы. При этом важно учесть интересы всех участников пенсионной системы – плательщиков страховых взносов, получателей пенсий и социальной

Tulay O. I. Urgent Problems of the Pension Fund of Ukraine

The current state and problems of the Pension Fund of Ukraine have been highlighted. The formation of the budget of this financial institution has been analyzed. It is emphasized that the effective functioning of the Pension Fund of Ukraine is an important condition for sustainable human development, and in view of this factors influencing the process of its improvement have been identified. Firstly, this is a decrease in the number of the working population against the increase in the number of pension recipients, which directly affects the system of mandatory pension insurance. It is found that the effectiveness of the latter can be guaranteed by two conditions: excess of the working population over the number of persons of retirement age and fair payment of insurance premiums. Secondly, it is the population age structure. In this context it is noted that for our state it is economically advantageous to have a lot of working pensioners because they themselves form the pension they receive. Thirdly, it is the level of remuneration. A serious aspect of the problem is the shadowing of incomes and shifting of personal responsibility for the own well-being to the state. Therefore, it is proposed at the legislative level to develop a procedure of a gradual increase of wages and raising the share of the latter in the cost of goods or services. Fourthly, it is a low level of income among the majority of people of retirement age. Therefore, as an alternative source of rising funds for making pension payments there determined an accumulation system of mandatory pension insurance. Fifth, it is the differentiation of the rate of pension payments. It is claimed that the rate of pension should be the same for the people who paid equal premiums. It is important to take into account interests of all participants in the pension system — payers of insurance premiums, recipients of pension and social aid, as well as the state with the Pension Fund of Ukraine being its authorized representative.

Keywords: Pension Fund of Ukraine, pension insurance, pension, retirement age, insurance premiums, budget, income, expenses.

помощи, а также государства, уполномоченным представителем которого выступает Пенсионный фонд Украины.

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, пенсионное страхование, пенсия, пенсионный возраст, страховые взносы, бюджет, доходы, расходы.

Рис.: 5. Библ.: 18.

Тулэй Оксана Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, докторант, кафедра финансов имени С. И. Юрия, Тернопольский национальный экономический университет (ул. Львовская, 11, Тернополь, 46020, Украина)

E-mail: o_tulay@ukr.net

Fig.: 5. Bibl.: 18.

Tulai Oksana I. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of Finance named after S.I. Yuri, Ternopil National Economic University (11 Lvivska Str., Ternopil, 46020, Ukraine)

E-mail: o_tulay@ukr.net

Вступ. У сучасних умовах фінансової, соціальної і політичної нестабільності в Україні триває реформування вітчизняної пенсійної системи, якому приділяється чимало уваги. Адже пенсійне страхування займає важливе місце у соціально-економічному розвитку країни та безпосередньо впливає на рівень життя і добробут людей. Цей вид страхування є об'єктивною потребою сучасного суспільства, задовольнити яку в інший спосіб неможливо. Серед усіх видів соціального страхування саме пенсійне страхування має найбільше одержувачів виплат, що вимагає відповідних фінансових ресурсів. При цьому забезпечення заробленого людиною за період трудової діяльності рівня соціальних благ шляхом перерозподілу їх у просторі і часі покладено на Пенсійний фонд України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свій внесок у дослідження пенсійної проблематики зробили І. Гуменюк, О. Кирилєнко, Т. Колеснік-Омельченко, В. Надрага, Д. Нестеров, Н. Нижик, О. Петрушка, Н. Ткаченко [1–6] та ін. Водночас особливої актуальності набувають питання, пов'язані з ефективністю діяльності Пенсійного фонду України в умовах нових суспільних пріоритетів.

Метою статті є розкриття сучасних проблем функціонування Пенсійного фонду України та окреслення напрямів їх розв'язання у контексті ідеології сталого людського розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійний фонд України є ключовою інституцією, діяльність якої безпосередньо впливає на стабільність функціонування державних фінансів. Пенсійний фонд України бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного страхування, забезпечує збирання та акумулювання страхових внесків, повне і своєчасне фінансування витрат на виплату пенсій і допомог на поховання і здійснює контроль за цільовим використання коштів.

У той же час правова колізія виникла щодо статусу Пенсійного фонду України, котрий згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» є некомерційною самоврядною організацією, а в Положенні про Пенсійний фонд України говориться, що останній є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, котрий реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [7; 8]. Тобто є підстави стверджувати про надання Пенсійному фонду Укра-

їни подвійного статусу, що сьогодні не дозволяє говорити про нього як про самостійну страхову інституцію.

Доходи та видатки Пенсійного фонду України відображаються у його бюджеті. Доходи бюджету Пенсійного фонду України відіграють пріоритетну роль у забезпеченні населення пенсійного віку соціальними благами. Як це видно з рис. 1, починаючи з 2003 року до 2015 року сукупні доходи зросли у 9,9 разу. Незначне зменшення надходжень порівняно з попереднім періодом спостерігалось у 2014 році, що можна пояснити раптовою тимчасовою втратою контролю над частиною території країни, зниженням обсягів виробництва, звільненням працівників та ін.

До структури сукупних доходів бюджету Пенсійного фонду України входять як власні, так і передані кошти. Власними є кошти, які поступили від сплати обов'язкових страхових платежів, добровільних внесків, фінансових санкцій і комерційної діяльності. Саме ці надходження складають основну частину доходів Пенсійного фонду України (від 60 % до 80 % за досліджуваний період), з яких приблизно 98 % – це страхові внески (у 2015 році вони склали 165366,9 млн грн).

Передані доходи – це кошти, які передаються з бюджету та з інших державних позабюджетних фондів. Частина коштів Державного бюджету України у загальній структурі доходів Пенсійного фонду України за досліджуваний період поступово зростала – від 7,2 % у 2003 році до 35,8 % у 2015 році, що свідчить про перманентне збільшення навантаження на бюджетну систему країни. Кошти Державного бюджету України спрямовувалися на виплату пенсій, надбавок і підвищень до пенсій відповідно до державних пенсійних програм; на пенсійне забезпечення військово-службовців, осіб начальницького та рядового складу, суддів у відставці; на компенсацію втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки із сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Окрім цього, кошти бюджету призначалися на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Для прикладу, у 2015 році планові трансферти з Державного бюджету України становили 63000 млн грн (23,8 % від загальної суми доходів), а кошти на покриття дефіциту бюджету Фонду склали 31800 млн грн (12 % від усіх доходів) [11].

На нашу думку, перманентне збільшення коштів бюджету у загальній структурі доходів Пенсійного фонду України є неприйнятним явищем, оскільки в основі функціонування цього інституту повинен лежати виключно стра-

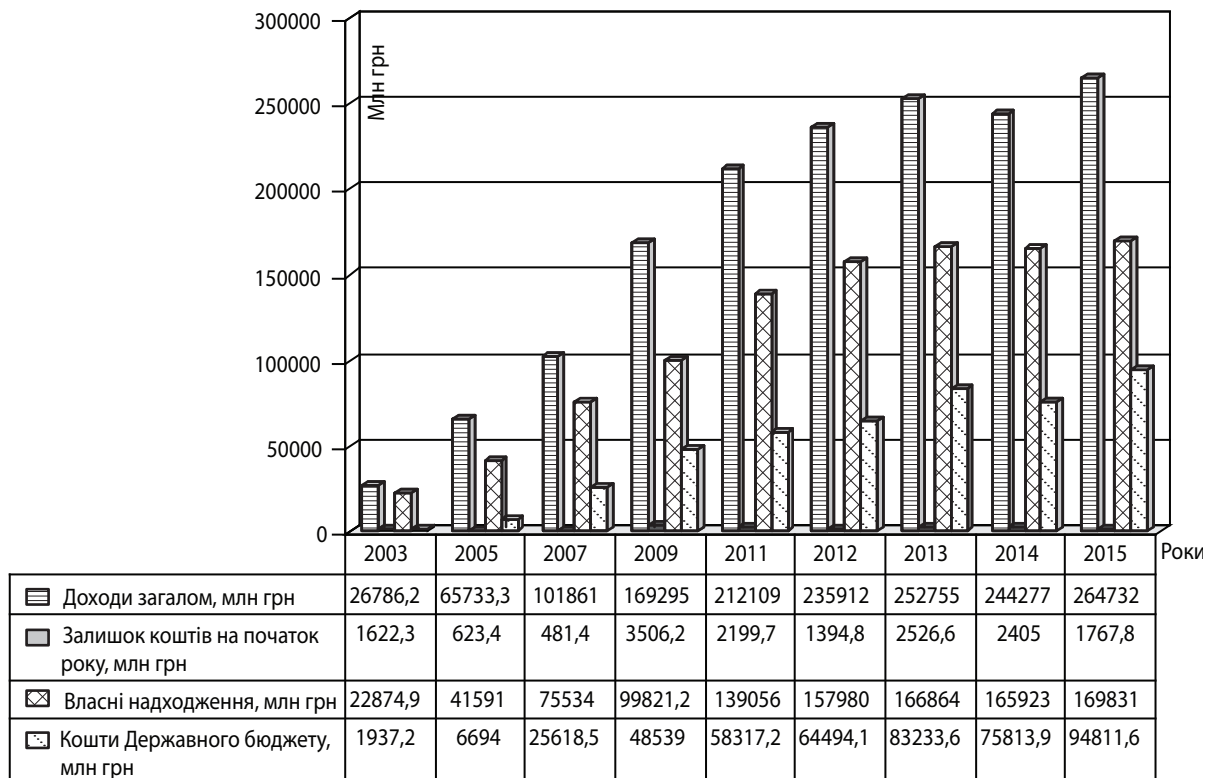


Рис. 1. Формування доходів Пенсійного фонду України

Примітка: дані за 2014–2015 рр. наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: [9; 10]

ховий принцип. Тому необхідно знайти альтернативний механізм подолання фінансових труднощів, побудований на раціональному поєднанні розподільчої і накопичувальної складових пенсійної системи.

Дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, перш за все, виникає внаслідок незадовільного фінансового стану підприємств реального сектора економіки, які не можуть позбутися накопиченої заборгованості та зростаючих сум фінансових санкцій. Так, у 2015 році загальна сума заборгованості перед Пенсійним фондом України становила 16669,1 млн грн, з яких заборгованість зі сплати єдиного соціального внеску – 6594,7 млн грн (39,6 %), заборгованість по фінансових санкціях і пені – 514,3 млн грн (3,1 %) [11]. У свою чергу, від збалансованості бюджету Пенсійного фонду України залежить функціонування усєї пенсійної системи держави.

Як це видно з рис. 2, практично протягом усього досліджуваного періоду видатки Пенсійного фонду України стрімко зростали (незначне зменшення порівняно з попереднім періодом спостерігалось у 2014 р.), що пояснюється намаганням держави покращити матеріальний стан пенсіонерів, перманентними інфляційними процесами, підвищенням рівня прожиткового мінімуму, появою новопризначених виплат і збільшенням середньої заробітної плати.

Водночас, якщо зростання доходів за досліджуваний період (2003–2015 рр.) відбулося у 9,9 разу, то видатки зросли у 10,9 разу. Найбільшу питому вагу у структурі видатків бюджету Пенсійного фонду України займають ви-

датки за рахунок власних надходжень (від 60 % до 90 % за період 2003–2015 рр.). Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України склали від 10 % до 35 % у загальній структурі видатків за досліджуваний період.

Основна частина коштів спрямовується на пенсійні виплати – у 2015 році вони склали 262036,9 млн грн, або 98,6 % від загальних видатків. На адміністративні витрати у 2015 році було спрямовано 2400 млн грн (0,9 % від загальних видатків Фонду). Станом на 1 січня 2016 року чисельність пенсіонерів в Україні становила 12312459 осіб (на 165270 осіб більше, ніж у 2014 році), а середній розмір пенсійної виплати становив 1700,22 грн (на 118,68 грн більше, ніж у 2014 році) [11]. За період 2012–2015 рр. середній темп зростання видатків за рахунок власних надходжень склав 105,3 %, а середній темп зростання видатків за рахунок коштів Державного бюджету України – 103,7 %.

З огляду на викладене вище, ефективна діяльність Пенсійного фонду України є важливою умовою сталого людського розвитку. Однак процес її удосконалення залежить від багатьох чинників, що потребують об'єктивного розгляду в контексті нових суспільних пріоритетів.

По-перше, зменшення працюючого населення на фоні збільшення чисельності осіб – отримувачів пенсії, що призводить до розбалансування бюджету Пенсійного фонду України.

Навантаження на населення працездатного віку яскраво характеризує індикатор, що визначається співвідношенням населення віком 65 років і старшого до населен-

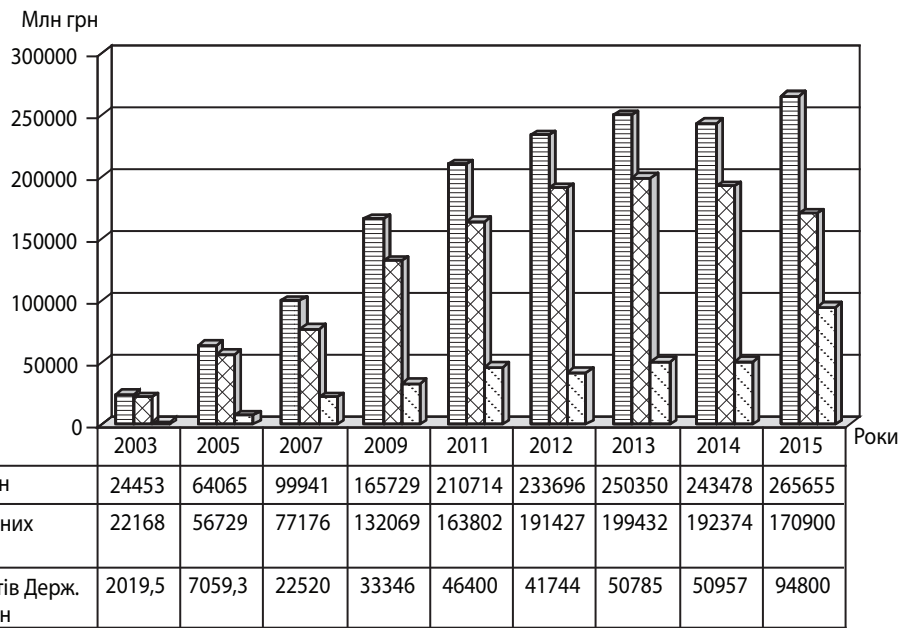


Рис. 2. Формування видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України

Примітка: дані за 2014–2015 рр. наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: [9; 10]

ня віком 15–64 років. Як це видно з рис. 3, за досліджуваний період максимальне навантаження на населення працездатного віку було у 2007 році (23,57 %), а потім поступово знижувалось. Однак починаючи з 2013 року знову почало зростати та у 2015 році становило 22,53 %. У 2015 році пенсію було призначено 545062 особам, що на 109201 особу більше, ніж у 2014 році [11].

Загалом у пенсійних системах розвинутих європейських країн існують різноманітні підходи до вирішення проблем, пов'язаних із демографічними процесами. Однак усі вони базуються на тому, що будь-які реформи у пенсійній сфері повинні спрямовуватися на створення таких економічних умов, які б гарантували кожній людині гідний рівень життя в період непрацездатності.

На наше переконання, солідарна пенсійна система надзвичайно залежна від демографічних процесів. З метою зниження соціально-економічних ризиків стійкого функціонування пенсійних систем, викликаних демографічними чинниками, у провідних розвинутих країнах проводилися так звані параметричні реформи, які кардинально не змінювали існуючі системи гарантування соціального захисту людей літнього віку. Серед таких реформ – підвищення пенсійного віку; ускладнення умов здобуття пенсійних прав (Німеччина, Італія, США); зменшення розміру пенсійної виплати (Угорщина, Греція, Італія, Португалія, Швейцарія); збільшення ставки страхового внеску; зміна умов індексації пенсійних виплат (Німеччина, Швеція, Японія); введення у розподільчі системи умовно-накопичувальних схем; запровадження додаткового рівня пенсійного страхування [4, с. 84].

Стосовно підвищення пенсійного віку необхідно зазначити, що під час проведення цієї реформи необхідно враховувати наявність демографічного резерву, тобто ре-

комендована очікувана тривалість життя жінок – 80 років і більше, а чоловіків – понад 70 років. Для порівняння, в Україні очікувана тривалість життя жінок складає в середньому 76 років, а чоловіків – 66 років [12]. Тому підвищення пенсійного віку, що мало місце у вітчизняній практиці, може створити проблеми і додаткові витрати в довгостроковій перспективі, якщо не вживати заходів, спрямованих на покращення здоров'я та підвищення якості життя громадян.

Пошук шляхів зниження демографічних ризиків із метою підвищення фінансової стійкості пенсійної системи призвів до розвитку її накопичувальної складової. Із урахуванням зарубіжного досвіду в Україні також вводиться обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, що, за прогнозами експертів, сприятиме зменшенню навантаження на бюджет держави та збільшенню пенсійних виплат. Водночас необхідно пам'ятати, що цей компонент пенсійної системи, насамперед, залежить від сталого розвитку економіки й ефективності функціонування фондового ринку країни.

Оскільки демографічні чинники безпосередньо впливають на функціонування системи обов'язкового пенсійного страхування, результативність останньої може гарантуватися двома умовами: 1) перевищенням чисельності працюючого населення над особами пенсійного віку; 2) добросовісною сплатою страхових внесків. Тому сьогодні необхідно розробити заходи, спрямовані на створення нових робочих місць і збільшення частки зайнятого населення. Також потрібно створити гнучкі механізми підвищення доходів бюджету Пенсійного фонду України. В першу чергу це стосується добровільного передчасного виходу на пенсію, у тому числі з частковою втратою пенсійних прав, що у провідних країнах світу розглядається як

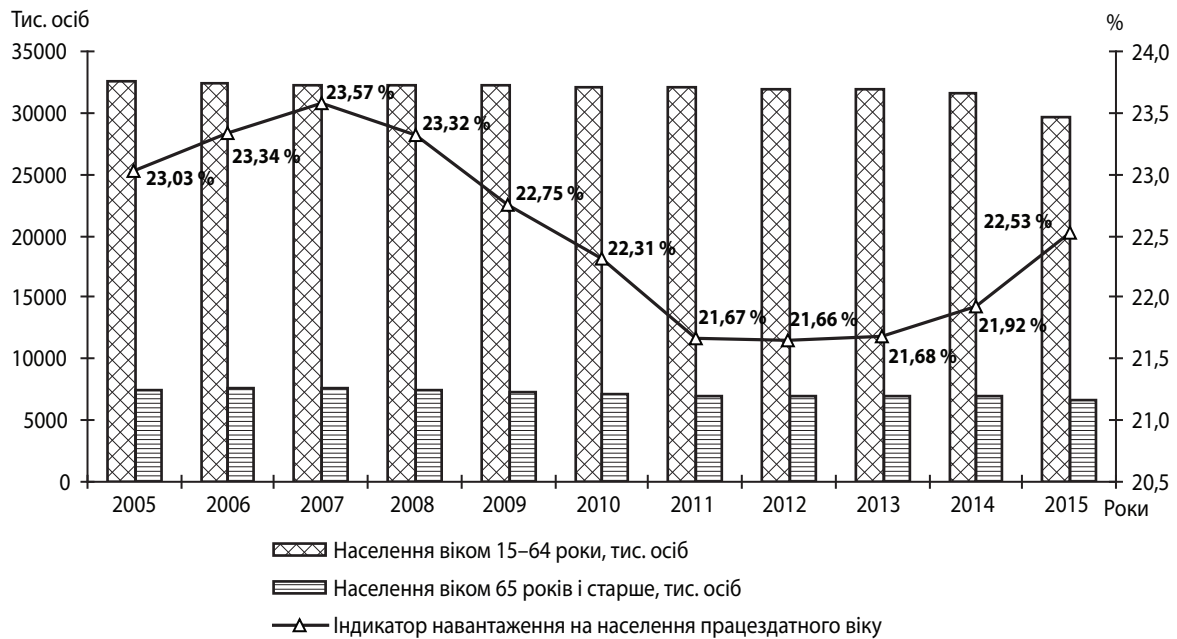


Рис. 3. Динаміка чисельності населення віком 15–64 роки, населення віком 65 років і старше та індикатора навантаження на населення працездатного віку

Джерело: розраховано та побудовано за [12]

додатковий ризик поглиблення демографічних проблем, вирішення яких лежить у площині регулювання нормативного віку виходу на пенсію у напрямку його збільшення. На наш погляд, необхідно стимулювати інноваційні процеси у країні, максимально знижувати шкідливість виробництва та заохочувати використання новітнього обладнання. У протилежному випадку доцільно передбачити виплату додаткових страхових платежів із боку працедавця.

По-друге, це вікова структура населення. За даними Фонду народонаселення ООН, у 2012 році налічувалося 810 млн осіб віком 60 років і старше, що складало 11,5 % населення всього світу. Відповідно до прогнозів ця чисельність зростає до 1 млрд осіб приблизно за 10 років, а до 2050 року сягне 2 млрд осіб, що складе 22 % населення всього світу [13].

Як видно з рис. 4, в Україні з 2008 року спостерігається зростання частки осіб віком 60 років і старше. У 2015 році частка останніх досягла 21,8 % від загальної чисельності населення України, що є тривожною тенденцією порівняно із середніми світовими показниками.

З огляду на викладене, вважаємо слушною думку про те, що старіння населення є серйозним викликом фінансово-економічній системі країни, передусім сфері державних фінансів і ринку праці [14, с. 33]. У той же час хочемо підкреслити, що при настанні пенсійного віку в кожній людині виникає право на отримання пенсії за віком, однак гарантією отримання достойної пенсії повинен бути страховий стаж. Тому необхідно всіляко сприяти розвитку потенціалу й економічній активності людей літнього віку. З цією метою Міжнародна організація праці розробила Рекомендації щодо літніх працівників, де зазначено, що літні працівники нарівні з іншими повинні мати права та можливості щодо професійної орієнтації і працевлаштування; підвищення кваліфікації та перекваліфікації; кар'єрного

просування; винагороди за свою працю; соціального забезпечення і соціальної допомоги та ін. [15]. У багатьох країнах під час трудової діяльності літніх людей враховуються особливості їхньої працездатності, потреба у відпочинку та лікуванні тощо.

У країнах – членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2014 році рівень зайнятості працівників віком 55–59 років у середньому складав 67,4 %, рівень зайнятості працівників віком 60–64 років – 43,6 %, а працівників віком 65–69 років – 20,2 % [16]. На наш погляд, українській державі також вигідно мати багато працюючих пенсіонерів, оскільки вони самі собі формують пенсію, яку отримують. Це суттєво знижує навантаження на пенсійну систему. У протилежному випадку виникне нагальна потреба суттєвого зростання рівня заробітної плати й інших доходів громадян, із яких сплачується єдиний соціальний внесок.

Окрім вищезазначеного, різкий відхід від професійної діяльності висококваліфікованих працівників негативно вплине на можливості щодо набуття досвіду практичної роботи молодими спеціалістами. В результаті невтішні наслідки матимуть, насамперед, освітня, наукова та медична сфери.

По-третє, це рівень оплати праці, що є важливим підґрунтям формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України та пенсійних виплат. Оплата праці в Україні не відповідає вимогам сучасної соціально відповідальної держави. Низькі заробітні плати є надзвичайно актуальним питанням сьогодення, котре потребує негайного врегулювання.

Серйозним аспектом цієї проблеми є тінізація доходів громадян і перекладання особистої відповідальності за власний добробут на державу. Водночас наявність розвинених традицій активної участі населення у пенсійному

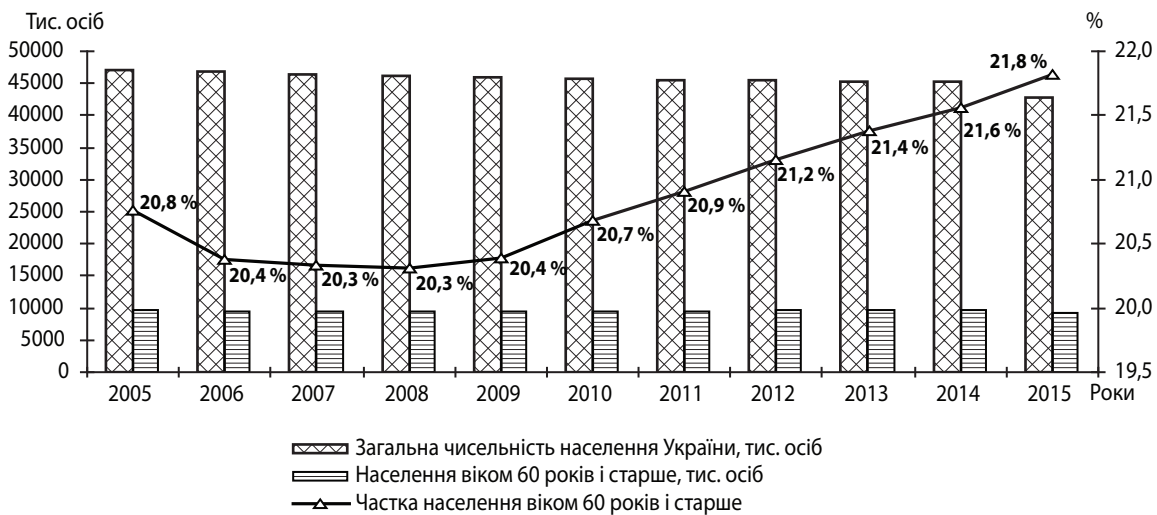


Рис. 4. Динаміка частки населення віком 60 років і старше в Україні

Джерело: розраховано та побудовано за [12]

страхуванні впливає позитивно не лише на забезпечення добробуту домогосподарства, а й на економіку країни загалом [2, с. 93]. Натомість отримання тінювих доходів протягом трудової діяльності ставить під загрозу належну якість життя людини у літньому віці.

Тому в Україні на законодавчому рівні необхідно розробити процедуру поступового підвищення рівня заробітної плати та збільшення частки останньої у вартості товару чи послуги. Для прикладу, з 1 січня 2015 року у Німеччині було запроваджено мінімальний рівень погодинної оплати праці на рівні 8,5 євро. Незважаючи на те, що консервативні економісти прогнозували в результаті такого кроку скорочення 900 тис. робочих місць, натомість у країні продовжуються створюватися нові робочі місця та зменшується безробіття, збільшилася кількість платників внесків на соціальне страхування, зросла загальна купівельна спроможність населення, що підтверджується сплеском роздрібних продаж у 2015 році.

У контексті зазначеного вважаємо, що збільшення рівня заробітної плати в Україні й усунення порушень щодо її нарахування і виплати сприятиме збалансуванню бюджету Пенсійного фонду України, підвищенню розміру пенсійних виплат і покращенню якості життя усіх громадян.

По-четверте, це низький рівень доходів серед більшості осіб пенсійного віку. Насамперед це стосується тих людей, пенсію яким було призначено раніше. Особливо гостро це питання стоїть для осіб, пенсія яким була призначена до 2009 року та обрахована із заробітної плати 2007 року. Адже пенсійні виплати щорічно зазнають впливу інфляції (тільки за 2015 рік її рівень склав 49 % [17]), яку індексация не наздоганяє. В результаті це призводить до суттєвого зменшення купівельної спроможності пенсії, що свідчить про недосконалість системи її нарахування і перерахування.

Сьогодні питання стоїть не лише стосовно запобігання бідності серед населення літнього віку, а й щодо забезпечення входження значної частини пенсіонерів до середнього класу [18, с. 47]. Як це видно з рис. 5, у 2015 році 6206,3 тис. пенсіонерів, що складає 50,4 % від їхньої загаль-

ної чисельності, отримали пенсію у розмірі від 1301 грн до 3000 грн; 4562,2 тис. осіб (37,1 %) отримували пенсію від 1001 грн до 1300 грн; 826,1 тис. пенсіонерів (6,7 %) отримували пенсію від 3001 грн до 5000 грн; 531,8 тис. осіб (4,3 %) отримували низьку пенсію – до 1000 грн; пенсіонерів, які отримували пенсію понад 5000 грн, було 186 тис., що склало 1,5 % від загальної чисельності [11]. Такі дані свідчать про те, що вітчизняна солідарна система пенсійного страхування є несправедливою насамперед щодо осіб, які сплачували значні суми страхових внесків протягом довгої трудової діяльності, однак сьогодні через недосконалу систему призначення та перерахунку пенсії прирівняні до осіб з меншими трудовим і страховим внесками. Окрім цього, останні позбавлені стимулу збільшувати тривалість та інтенсивність праці.

Реформування у сфері пенсійного забезпечення громадян здійснюється з метою запобігання негативним наслідкам у системі державних фінансів. При цьому країни, які це практикують, знаходяться на різних етапах пенсійної реформи. Водночас загальним напрямом є зменшення ролі розподільчого рівня пенсійної системи в пенсійному забезпеченні населення і посилення ролі накопичувального пенсійного страхування [6, с. 34].

Враховуючи викладене, підтримуємо думку багатьох фахівців, що альтернативним джерелом залучення коштів для здійснення пенсійних виплат є система обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. У такій системі кожен громадянин самостійно формує джерело своєї майбутньої пенсійної виплати протягом усієї трудової діяльності. Участь у цій системі дозволяє компенсувати втрачений дохід і забезпечити потреби вищого рівня при виході на пенсію. Окрім зазначеного, ефективного функціонування накопичувальної складової пенсійної системи дозволяє знизити вплив демографічного фактора. При цьому необхідно забезпечити функціонування ефективної системи обліку періоду зайнятості, сум нарахованої заробітної плати і розміру сплачених страхових внесків кожної особи.

У той же час великий вплив на функціонування накопичувальної складової пенсійної системи мають ма-

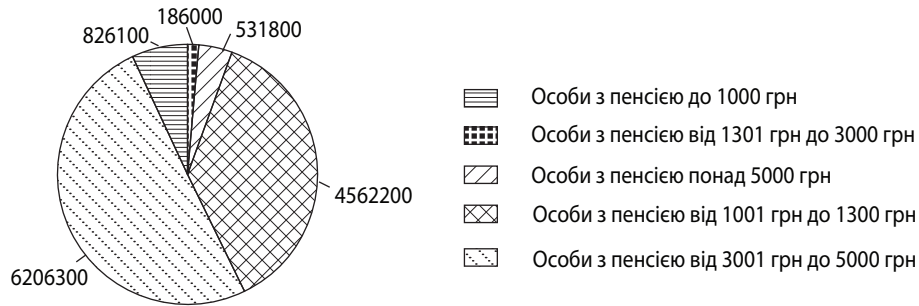


Рис. 5. Розподіл пенсіонерів за розмірами пенсій у 2015 році

Джерело: [11]

кроекономічні чинники, основним із яких є інфляція, що призводить до знецінення грошових заощаджень застрахованих осіб. Тому важливим завданням держави також є здійснення жорсткого контролю щодо збереження пенсійних активів і недопущення зловживань із боку посадових осіб.

По-п'яте, це диференціація розміру пенсійних виплат. Адже законодавче встановлення пільг і привілеїв одній категорії застрахованих осіб за рахунок інших призводить до повної чи часткової тінзації заробітної плати, що негативно позначається на фінансовій стабільності Пенсійного фонду України. Тому вважаємо, що розмір пенсії має бути однаковим для людей, які сплачували рівні внески.

Правова природа єдиних принципів нарахування пенсій виходить із базового європейського і міжнародного стандарту – відсутності «пільгових» груп, застрахованих за ступенем захисту у тій самій страховій схемі. Однакові умови страхування обумовлюють рівність прав застрахованих на матеріальне забезпечення і соціальне обслуговування. Розмір страхових виплат залежить виключно від тривалості страхового стажу, страхових внесків і деяких інших умов, обумовлених принципом соціальної солідарності, обов'язки за яким однаково розподіляються між учасниками соціального страхування [1, с. 28]. Водночас вважаємо, що поступове збільшення тривалості страхового стажу, необхідного для призначення мінімальної пенсії, стимулюватиме як працівників, так і працедавців до легалізації заробітної плати. Особи, які не мають достатнього трудового стажу для отримання мінімальної пенсії, повинні отримувати адресну соціальну допомогу на рівні, необхідному до досягнення показника прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб за рахунок коштів бюджету, а не за рахунок страхових внесків (за умови перевірки доходів домогосподарства).

Серед фахівців побутує думка, що з метою впорядкування регуляторних актів у сфері пенсійного страхування необхідно розробити та прийняти Кодекс законів України про пенсійне страхування, в якому було б чітко прописані пенсійні пільги та преференції [5, с. 48], оскільки це сприятиме реалізації принципу соціальної справедливості та рівності перед законом усіх прошарків населення. Безумовно, це може стати поступальним кроком у напрямку вдосконалення функціонування вітчизняної пенсійної системи загалом і Пенсійного фонду України зокрема. Однак при цьому потрібно враховувати об'єктивні підстави для дифе-

ренціації пенсійних виплат, зокрема характер праці (служби); умови праці (шкідливі, важкі); місцевість, де проживала (проходила службу) людина [3, с. 130]. Також потрібно досягнути збалансування інтересів усіх учасників пенсійної системи – платників страхових внесків, одержувачів пенсій і соціальної допомоги та держави, уповноваженим представником якої є Пенсійний фонд України.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що сьогодні вітчизняна система обов'язкового пенсійного страхування є багатофункціональним організмом, який працює під керівництвом Пенсійного фонду України. В сучасних умовах Пенсійний фонд України є інституцією, що здійснює формування частини фінансових ресурсів держави задля фінансування пенсійних виплат і забезпечення інвестиційних пріоритетних сфер економіки. На стабільність функціонування цієї інституції впливають такі чинники, як рівень навантаження на працездатне населення країни, вікова структура населення, рівень заробітної плати, рівень доходів громадян літнього віку, диференціація розміру пенсій та ін. З метою реалізації основних завдань сталого людського розвитку необхідний комплексний підхід до вирішення вищеперерахованих проблем, оскільки фрагментарне вирішення окремих питань призведе до розбалансування та погіршення показників діяльності Пенсійного фонду України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нижик Н. Р. Принципи диференціації пенсійних відносин: окремі аспекти теорії пенсійного права / Н. Р. Нижик, І. О. Гуменюк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 2. – С. 26–30.
2. Кириленко О. Інституційні основи державного пенсійного страхування в Україні / О. Кириленко, О. Петрушка // Журнал європейської економіки. – 2013. – Т. 12, № 1. – С. 79–95.
3. Колеснік-Омельченко Т. В. Щодо підстав диференціації пенсійного забезпечення громадян / Т. В. Колеснік-Омельченко // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 126–130.
4. Надрага В. І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект / В. І. Надрага // Фінанси України. – 2015. – № 1. – С. 79–86.
5. Нестеров Д. Ю. Механізми правового та організаційного забезпечення пенсійного страхування в Україні / Д. Ю. Нестеров // Вісник академії митної служби України. Серія «Державне управління». – 2011. – № 1. – С. 43–49.

6. Ткаченко Н. В. Вектори побудови пенсійних систем у країнах Європейського Союзу / Н. В. Ткаченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 40. – С. 32–42.

7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/page>

8. Положення про Пенсійний фонд України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF>

9. Ціна держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cost.ua/about/>

10. Веб-сторінка Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>

11. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=243697>

12. Веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge / Published by the United Nations Population Fund (UNFPA), New York, and HelpAge International, London, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Ageing%20report.pdf>

14. Населення України. Імперативи демографічного старіння. – Київ : ВД «АДЕФ-Україна», 2014. – 288 с.

15. Рекомендація щодо літніх працівників від 23.06.1980 № 162 / Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_089

16. Panorama des pensions: Contexte demographique et economique / OECD. Stat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PAG>

17. The World Factbook / Central Intelligence Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2092rank.html>

18. Бабак І. М. Бідність як критерій оцінювання рівня життя населення / І. М. Бабак // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 41–48.

REFERENCES

“Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge” <http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Ageing%20report.pdf>

Babak, I. M. “Bidnist iak kryterii otsiniuvannya rivnia zhyttia naselennia” [Poverty as a criterion for evaluating living standards]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, no. 57 (2013): 41-48.

Koliesnik-Omelchenko, T. V. “Shchodo pidstav dyferentsiatsii pensiinoho zabezpechennia hromadian” [On the grounds of differentiation pensions]. *Pravo i suspilstvo*, no. 1 (2012): 126-130.

Kyrylenko, O., and Petrushka, O. “Instytutsiini osnovy derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v Ukraini” [The institutional framework of the state pension insurance in Ukraine]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky* vol. 12, no. 1 (2013): 79-95.

[Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/page>

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF>

[Legal Act of Ukraine] (1980). http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_089

Nyzhyk, N. R., and Humeniuk, I. O. “Pryntsypy dyferentsiatsii pensiinykh vidnosyn: okremi aspekty teorii pensiinoho prava” [The principles of differentiation pension relationships: some aspects of theory pension rights]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*, no. 2 (2015): 26-30.

Naselennia Ukrainy. Imperatyvy demografichnoho starinnia [The population of Ukraine. The imperative of demographic aging]. Kyiv: ADEF-Ukraina, 2014.

Nesterov, D. Yu. “Mekhanizmy pravovoho ta orhanizatsiinoho zabezpechennia pensiinoho strakhuvannia v Ukraini” [Mechanisms of legal and organizational support pension in Ukraine]. *Visnyk akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya «Derzhavne upravlinnia»*, no. 1 (2011): 43-49.

Nadraha, V. I. “Finansovi ryzyky rozbudovy pensiinoi systemy v Ukraini: demografichni aspekt” [Financial risks building pension system in Ukraine: demographic aspect]. *Finansy Ukrainy*, no. 1 (2015): 79-86.

“Panorama des pensions: Contexte demographique et economique” OECD. Stat. <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PAG>

Tkachenko, N. V. “Vektory pobudovy pensiinykh system u krainakh IEvropetskoho Soiuzu” [Vectors build pension systems in the European Union]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, no. 40 (2014): 32-42.

“Tsina derzhavy” [Price states]. <http://cost.ua/about/>

“The World Factbook” Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2092rank.html>

Веб-сторінка Державної служби статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Веб-сторінка Пensiinoho fondu Ukrainy. <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>

“Zvit pro robotu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2015 rotsi” [Report of the Pension Fund of Ukraine in 2015]. <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=243697>